

gy a scénické vyjádření. Pro Brechta je důležité neustálé přerušování děje. Jednání v *Baalovi* se Ulbrechtovi jeví jako roztržitěné; sestává z jednotlivých, nelogicky svázaných situací. Majakovskij používá drama nového typu, ve kterém se vnější jednání přeměňuje na vnitřní – v popředí se nenachází děj, ale sdělení, vyprávění o světě a lidských starostech.

Po analýze prostorové a časové konstrukce a vymezení syžetu a fabule přistupuje autor k problematice postav. V Brechtově *Baalovi* je ústřední postavou Baal, ostatní působí dojemem dekorativních statistů, o jejichž psychiku se Brecht nezajímá. Důležité je pouze chování těchto postav za určitých okolností. Podobně je tomu v Majakovského tragédii, v níž je lyrický hrdina jedinou skutečně jednajícím osobou. Ostatní postavy vystupují pouze jako „mechanické loutky“.

Také problematice monologu a dialogu věnoval autor značnou pozornost. Dochází k závěru, že samotná řeč nepostačuje k dorozumění: v Brechtově *Baalovi* dochází k monologizaci dialogu, zatímco Majakovského hra se naprosto odklání od struktury dialogu a struktury konfliktně orientované – dominantní je v ní monolog.

Dílo Siegfrieda Ulbrechta je zajímavým příspěvkem v dosavadním pohledu na tvorbu dvou avantgardních spisovatelů – Bertolta Brechta a Vladimira Majakovského. Srovnávací analýza obou básníků v jejich tvůrčích počátcích vrhá nové světlo na jejich význam v rámci národních literatur, stejně jako na počátky evropského avantgardního hnutí.

Eva Holoubková
Petra Němcová
Diana Wunschová

Gurvič-Liščiner, S.: Gercen i ruskaja chudožestvennaja kultura 1860-ch godov.
Tel Aviv 1997, 234 s.

Tato kniha je pokračováním (2. dílem) studie *Tvorčestvo Gercena v razvitii russkogo realizma serediny XIX veka* (Moskva 1994). Je přehledně rozdělena do šesti kapitol, v nichž se autorka snažila vystihnout úlohu a vliv tvorby i osobnosti Gercena nejen na ruskou národní literaturu, ale i kulturu v pohnuté revoluční době šedesátých let minulého století. Všechny kapitoly jsou bohatě doplňovány ukázkami z analyzovaných a srovnávaných děl, a rovněž ze soudobé kritické literatury. Nezřídka je čtenář odkazován i na kapitoly prvního dílu této knihy.

První část knihy (kapitoly I.-III.) začíná připomenutím roku 1862, kdy se v Londýně, kde Gercen žil, konala Světová výstava. Pod touto záminkou se do Anglie vypravily desítky významných představitelů ruské kultury, mezi nimi Dostojevskij, Ostrovskij, Stasov, Pisemskij a další. V jeho domě se pak odehrávaly bouřlivé diskuse o budoucnosti kultury a umění nejen v Rusku, ale také v Evropě. Ve středu Gercenova

zájmu byly problémy uměleckého historismu a mravně-estetického ideálu v umění, především kategorie tragična, projevující se nejen v literatuře, ale i v malířství a hudbě.

Ve druhé kapitole se autorka zabývá vlivem Gercenova díla *Byloje i dumy*, a také cyklů jeho „dopisů“ na ruskou memoaristiku a publicistiku. V této souvislosti jsou zmiňována díla Ogarjova, Grigorjeva, Dobroljubova, Pečorina a Ščedrina.

Role Gercena v počátečních fázích vzniku realistického intelektualismu je tématem kapitoly třetí. Pozornost je zde soustředěna především na Černyševského *Co dělat?* a *Prolog*, neopomíjí se však ani dílo Leskova, Pomjalovského a L. N. Tolstého. Tito a mnozí další literáři byli přímo či nepřímo ovlivněni gercenovským pohledem na svět, politiku a dějiny národa. Předložená analýza jen dokazuje, že se nejednalo o vliv v rovině stylistické či kompoziční, nýbrž o vliv v rovině umělecké metody, ve způsobu pojetí kategorie historismu. Autorka dodává, že nelze v jeho případě mluvit o vzniku „školy“, o napodobování nebo přímém žánrovo-stylovém pokračování. Jeho lyricky-filozofická próza se dráma neopakovatelným jevem světového umění.

Ve druhé části knihy (kapitoly IV.-VI.) se autorka věnuje vztahům Gercena k jistě výrazným představitelům tehdejšího literárního světa – Turgeněvovi, Dostojevskému a Saltykovovi. Vzhledem k různorodosti vzájemných vztahů se liší i pojetí jednotlivých kapitol. Zatímco v oddíle věnovaném Turgeněvovi je pozornost směřována k jejich osobním vztahům a často i rozepřím, v kapitole o Dostojevském je hlavním tématem srovnávání jejich děl v rovině literární. Saltykov sice jako jediný z trojice Gercena osobně neznal, byl si s ním však velice blízký v názorech na politiku, historii a na světový vývoj vůbec, což se je zřejmě ze shodných charakteristických znaků jejich politické satiry.

Turgeněva spojovalo s Gercenem osobní přátelství. V obdobích, kdy doslova žili pod jednou střešou, předčítali si navzájem své právě napsané texty či čerstvě dokončená díla, byl jejich vzájemný vliv velmi výrazný. Autorka se v první části kapitoly věnuje stati Turgeněva *Hamlet a Don Quijote*, která se stala klíčovou pro jeho románovou koncepci a kterou Gercen dle autorky ne zcela přijal. Pro Gercena obraz Don Quijota nepředstavoval obraz hrdinství, nýbrž prohry. Jejich počínající polemika však měla na Turgeněvovu tvorbu pozitivní vliv. Jeho pokusy o nové vyličení charakteru se poprvé odrazily v *Deníku zbytečného člověka*. Gercen, který později úplně odmítl román *Otcové a děti* a ani román *Dým* se nesetkal s jeho jednoznačně pozitivní odezvou, nikdy nepředstával Turgeněva považovat za jednoho z nejlepších spisovatelů revolučního Ruska.

Předmětem srovnání Dostojevského s Gercenem je nejen celkové pojetí literárního díla a postavení vypravěče – u Dostojevského spíše epické, u Gercena lyrické – ale i různé přístupy obou autorů k popisu vnitřního světa a psychiky jejich hrdinů. Dostojevskij byl zastáncem Gercenovy tradice znázornění hrdiny excentrického, naopak odmítal jeho principy hledání myslící osobnosti a popis jejích duševních protikladů. Počátkem šedesátých let se Dostojevskij začíná ve své tvorbě věnovat i „lyrické publicistice“. Čerpá při tom z „umělecko-publicistického žánru“ Gercena. Autorka zde srovnává na konkrétních případech texty jak ze syntaktického, tak i z lexikálního hlediska. Všímá si především užívání hovorového jazyka, který u obou autorů dodává výpovědi

ironický podtext. Dostojevskij ve svých dílech polemizuje s Gercenem o základech mravnosti, o národních vlastnostech ruského lidu, o historii, estetických koncepcích, a také o vztahu k socialismu.

Poslední kapitola je věnována Saltykovovi, který, jak bylo již uvedeno výše, se s Gercenem osobně nikdy nesetkal. Přesto jsou již v jeho prvním díle, plném odporu k nevolnictví, zřetelné shodné rysy s gercenovskou satirickou publicistikou, které autorka ve své knize dokládá četnými ukázkami z děl obou literátů. Později však Saltykov více a více navazuje na gogolevskou tradici, v jeho satíře se začíná uplatňovat princip „sjednocení nesjednotitelného“, zatímco u Gercena je tendence opačná – uplatňuje princip „kontrastu“. Tvorba obou autorů se inspirovala humanistickými a demokratickými koncepcemi socialismu, jejich znázorňování v díle Saltykova nepřímě navazovalo na intelektuální prózu Gercenovu. Jejich satirický realismus odhaloval rozpory v politice a ideologii současnosti.

V závěru své knihy autorka shrnuje význam Gercena a jeho kritické práce nejen pro ruskou realitu, ale i pro její vnímání v kontextu Evropy. Jeho hlavním cílem bylo předkládat světu ruskou literaturu jako kompaktní a rozvíjející se celek. Podle autorky se dílo Gercena stalo důležitým mezníkem na cestě od osvícenské „literatury ideí“ k realistické „intelektuální próze“ 20. století.

Kniha je podrobnou a vyčerpávající studií na dané téma. Je podložena hlubokým studiem dostupných sekundárních pramenů a svým vědeckým pojetím aspiruje na zařazení k hodnotným zdrojům informací nejen o osobnosti, díle a působení samotného Gercena, ale i o ostatních v knize zmiňovaných literátech. Je věrným obrazem kulturního a literárního života dané doby.

Daniela Zemková

Srpska avangarda u periodici. Zbornik radova. Vyd. Matica srpska, odelj. za književnost i jezik a Institut za književnost i umetnost. Série Istorija srpske književne periode. Beograd 1996, 518 s.

Obsah publikace tvoří tentokrát referáty z mezinárodní vědecké konference uspořádané v Bělehradě od 17. do 18. listopadu 1994. Předneseno bylo celkem 42 příspěvků. Lili Laškova ze Sofie referovala o překladech bulharské avantgardní poezie do srbocharvatštiny, Olena Dzjuba z Kyjeva o recepci srbské avantgardní poezie v ukrajinských periodikách dvacátých a třicátých let, L. Kirova ze Sofie o antitradicionalismu periodik v Bulharsku a Srbsku v období modernismu, F. Zdravec z Lublaně o ohlasech srbské avantgardy ve slovinské publicistice (1920-1938), A. Permezziani z Udine o aspektech mašinistického mýtu v některých časopisech srbsko-charvatšské a italské avantgardy (Zenit, Cronache d'Attualita, Roma futurista, Noi.), K. Yamasaki o futurismu a japonské poezii, N. Zlydněva z Moskvy El' Lisickij jako zrcadlo Zenitismu.